

Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu Küreselleşmeyi Yöneten Üç Ana Kurum: IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü

Mehmet Ali GÖNGEN*

ÖZET

Küreselleşme çağımızın en çok tartışılan olgulardan bir tanesidir. Küreselleşme sürecini, çağdaşlaşma olarak destekleyenler olduğu gibi, emperyalizmin yeni adı olarak görenler de vardır. Küreselleşme birçok boyutuyla tartışılan bir kavramdır. Daha çok siyasal, kültürel ve ekonomik boyutlarıyla tartışılan küreselleşme olgusunu, bu çalışma daha çok ekonomik boyutuyla tartışmayı denemektedir. Bu bağlamda IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü Küreselleşmeyi yöneten üç ana kurumun politikalarını incelemek, küreselleşme sürecini daha iyi anlamaya yardımcı olacaktır.

Yoksullukla mücadele için kurulmuş olan Dünya Bankası, küresel istikrarı korumak için kurulmuş olan IMF ve uluslararası ticareti yönetmek için kurulan Dünya Ticaret Örgütü'nün politikaları sonucu dünyanın geldiği nokta daha fazla yoksulluk ve daha fazla kriz olmuştur. ILO gibi bazı uluslararası kuruluşların dünyadaki yoksullukla ilgili yayınladığı bazı raporlar ve bizzat Dünya Bankası'nın gelişmemiş ülkelerin daha da yoksullaştığı ile ilgili itirafları küreselleşme sürecini yukarıda adı geçen üç kurum ekseninde tartışmayı önemli kılmaktadır. Bu anlamda IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü'nün küreselleşme sürecindeki rolü ve bu rolünün nasıl sonuçlar doğurduğu bu çalışmanın cevap bulmak istediği sorudur.

Anahtar Kelimeler: *Küreselleşme, IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü,*

The Economic Dimension of Globalization -Three Main Instutions Leading the Globalization Process: The IMF, The World Bank, The World Trade Organization

ABSTRACT

Globalization is one of the most widely discussed phenomenon of our age. The process of globalization is not only supported by those who see it as modernization but also considered by some others to be the new name of imperialism. The concept of globalization which is mainly discussed from its political, cultural and economic aspects is handled from its economic aspect in this work. In this respect, it would help to understand the process of globalization to analyze the policies of three major establishments leading this process, the IMF, the World Bank and World Trade Organization.

However, the world has been facing more poverty and deeper crisis because of the policies followed by these three major establishments, the World Bank which was established to reduce poverty on a global scale, the IMF which was established to ensure the stability of the international monetary and financial system and the World Trade Organization which was established to deal with the global rules of trade.

* *Istanbul Üniversitesi Gazetecilik Anabilim Dalı Doktora Programı, maligongen@hotmail.com*

Some international institutions' reports on world poverty, such as that of ILO, as well as the World Bank's confessions on increasing poverty in undeveloped countries make it important to handle the process of globalization in line with the mentioned major establishments. In this sense, this study aims to answer the question regarding the IMF's, World Bank's and the World Trade Organization's role and its consequences in globalization process.

Key Words: *Globalization, IMF, the World Bank, World Trade Organization.*

Giriş

Küreselleşme günümüzün en çok tartışılan kavramlarından bir tanesidir. Birçok boyutuyla tartışılan küreselleşme gibi geniş bir olguyu kısa bir makalede incelemeye çalışmak kolay bir iş değildir. Ekonomiden siyasete, sosyal politikalardan kültüre, sosyolojiden medyaya bir çok alandaki tartışmalarda adeta sihirli bir sözcük gibi kullanılan küreselleşme olgusunu zor kılan başka bir özelliği de ideolojik temelli tartışılmasıdır. Küreselleşme her ne kadar çok boyutlu tartışılabilir de esasen temelinde ekonomik bir olaydır. Küreselleşmenin ekonomik bir olay olması onu ideolojik tartışmaların merkezine oturturken aynı zamanda yine bu sebepten dolayı küreselleşmenin kazananları olduğu gibi kaybedenleri de vardır. Yine tüm bu sebeplerden dolayıdır ki küreselleşme, tabir yerindeyse 'uçlarda' tartışılan bir olgudur.

Kimilerine göre küreselleşme çağdaşlaşma ve gelişme demekken, kimilerine göre küreselleşme emperyalizmin 21. yüzyıldaki adıdır. Kimilerine göre küreselleşme Batı'nın demokrasi ve insan haklarına dayanan değerlerini az gelişmiş ülkelere taşıyan bir süreçken, kimilerine göre küreselleşmenin getirdiği demokrasi ve insan hakları gibi kavramlar bir aldatmacadan ibarettir. Kimilerine göre dünya kaynaklarının en akılcı ve verimli bir biçimde kullanılması iken, kimilerine göre küreselleşme Batı'nın ekonomik düzeni olan kapitalizmin dünyayı pazar yapma aracıdır¹.

Bu çalışma küreselleşmenin ekonomik boyutunu, özellikle ekonomik anlamda küreselleşmeyi yöneten üç ana kurum olan IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü'nü tartışmayı hedeflemektedir. Bu üç kurumun politikaları bağlamında küreselleşme olgusunu açıklamayı hedefleyen bu çalışmamız temel olarak iki ana bölümden oluştuğu söylenebilir. Bu anlamda, birinci bölümde küreselleşme ve küreselleşme ile ilgili yaklaşımları tartışmaya çalıştık. Yine bu bölümde küreselleşmenin boyutlarını, özellikle ekonomik boyutunu ortaya koymaya çalıştıktan sonra, İkinci bölümde Konumuzun esasını oluşturan IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü'nü tartıştık. Yine Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulmasına vesile olan Uruguay Round kararlarını küreselleşme bağlamında sonuçlarını incelemeye çalıştık. Bu makale, adı geçen üç kurumun politikalarının belirlediği bu süreci, merkez- kapitalist ülkeler lehine, çevre- gelişmemiş ülkeler aleyhine gelişen bir süreç olduğunu ileri sürmektedir.

1. Küreselleşmenin Tanımı ve Küreselleşmeye Dair Yaklaşımlar

Küreselleşme kavramı günümüzde en çok tartışılan kavramlardan bir tanesi olduğu gibi, kavramın tanımı ve çerçevesi hakkında da bir fikir birliği yoktur. Bazı düşünürler küreselleşmenin sadece ekonomik boyutuna önem verirken; diğerleri, küreselleşmenin

¹ Baskın Oran, Küreselleşme ve Azınlıklar, Ankara, İmaj Yayınevi, 2009, s.1-2.

ekonomik boyunun yanında siyasi ve kültürel boyutlarına da değinmektedir². Kuşkusuz küreselleşme kavramını bu kadar tartışılır kılan ve üzerinde bir tanım birliğinin sağlanamamasının en büyük sebebi kavramın içinde barındırdığı ideolojik potansiyeldir. Küreselleşme kavramı doğası itibariyle ekonomik, sosyal ve kültürel bir konsept içinde tartışıldığından dolayı, küreselleşme ile ilgili her tartışma, makale, fikir, sahibinin dünyaya hangi pencereden baktığı üzerinde yürümektedir. Örneğin, "globalization reader" adlı kitapta yazar "yeni keşfedilen bir ada toplumunun nasıl dünya toplumu ile entegre olacağı" gibi farazi bir soru çerçevesinde küreselleşmeye farklı bakış açılarını ortaya koymaya çalışıyor³. Buna göre dört farklı görüşten bahsedilebileceğini dile getiren yazar bu görüşleri şöyle izah etmektedir. Birinci gruptaki düşünürler göre; işletmeler ucuz işgücünün avantajlarında faydalanmak için oraya fabrikalar kurmak, altyapıyı geliştirmek için mühendisler göndermek ve adanın doğal kaynakları üzerinde hak talep edeceklerdir. İkinci gruptaki düşünürler göre, büyük güçlerin temsilcilerinin ada toplumuna güçlü bir devlet inşa etmeleri ve orayı işbirliğine uygun hale getirmeleri için yardım edeceklerini ifade edeceklerdir. Uluslararası organizasyonlar da küresel politikada istikrarlı katılımcı olmaları için destek sağlayacaklardır. Üçüncü grup düşünürler göre ise uzmanlar adayı istila ederek ülkenin diğer toplumlar gibi çalışacak uygun bir ülkeye sahip olması için gereken kurumlarının inşasına yardım edeceklerini vurgulayacaklardır. Son grup düşünürler göre ise toplum tek kültürü korumaya ilgilenen örgütlerin yardımıyla, dünya kültürünün gaspına karşı kendi mirasını korumalarına odaklanacaklardır. Bu farazi soruya verdiği cevaptan yola çıkarak ortaya koymaya çalıştığı dört farklı küreselleşme bakış açısına göre; birinci gruptakiler için küreselleşme ucuz işgücü ve yeni yerlerin doğal kaynakları üzerinde hak iddia etme aracı, ikinci gruptakiler için küreselleşme; küresel politikalara entegre yolu, üçüncü gruptakiler için küreselleşme; modernleşme aracı, dördüncü gruptakiler içinse küreselleşme; kültür emperyalizmidir.

Antony Giddens'e göre küreselleşme, dünyadaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşmasıdır. Uzak yerellikleri birbirine bağlayan bu yoğunlaşma öyle bir şekilde gerçekleşmektedir ki, yerel olaylar, kilometrelerce uzaktaki olaylar tarafından biçimlendirilmekte ve bunun tersi de söz konusu olmaktadır.⁴

Baskın Oran'a göre küreselleşme, "Batı'nın altyapısıyla (uluslararası kapitalizm) ve üstyapısıyla (rasyonalizm kültürü) tüm dünyaya yayılmasıdır⁵.

Alan Freeman'a göre küreselleşme ıraksama (makasın açılması) demektir. Bu görüşünü sayısal verilerle destekleyen Freeman, 1980 yılında gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen GSYİH 18088 dolarken 2000 yılında 26201 dolara çıktığını, aynı dönemde dünyanın geri kalan kısmında GSYİH'nın 1690 dolardan 1160 dolara düştüğüne dikkat çekmektedir.⁶

² Coşkun Can Aktan- Hüseyin Şen, Globalleşme, <http://www.belgeler.com/blg/29fn/globallesme>, 11 Aralık, 2012.

³ Frank C. Lechner,- John Boli, 'word Society and the Nation State', The Globalization Reader, Oxford, Blackwell publishing ltd. 2012, s, 80.

⁴ Manfred B. Stager, Küreselleşme, Ankara, Dost Kitapevi Yayınları, 2006, s.28.

⁵ Oran, a.g.e., s.4.

⁶ Alan Freeman, "Ulusların eşitsizliği", Küreselleşmenin Krizi, Hazırlayan Alan Freeman ve B. Kagarlitsky, İstanbul, Yordam Kitap, 2007, s.65.

Tarık Ali, küreselleşmeyi kapitalist sömürünün yeni bir biçimi olarak tanımlarken⁷, Stiglitz'e göre, küreselleşme, ülkelerin ve dünya halkların bütünleşmesidir.⁸

Fikret Başkaya⁹ küreselleşmeyi "emperyalist saldırının yoğunlaşması" olarak tanımlarken, Roland Robertson'a göre¹⁰ küreselleşme, bir kavram olarak, hem dünyanın küçülmesine hem de dünyadaki bilincin bir bütün olarak yoğunlaşmasına işaret etmektedir.

Bugün küreselleşme ile ilgili üç temel görüşten bahsedilebilir. Bunlar hiperküreselciler, şüpheciler ve dönüşümcüler. Hiperküreselciler için Ulus- devlet endüstri çağının bir ürünüdür ve küreselleşme çağında önemini kaybetmektedir. Onlara göre küreselleşme Ulus-devlet döneminin sonudur. Küreselleşme herkesin global piyasa kanunlarına bağlı olduğu yeni bir dönemdir. Bu iddiaya göre küreselleşme sürecinin kazananları ve kaybedenleri vardır. Şüphecilere göre ise yaşadığımız dünyada aslında hiç bir şey yeni değildir. Küreselleşme; küreselleşmenin ekonomik konseptini piyasanın tam entegrasyonuna eşit tutan bir mite dayanmaktadır. Ayrıca onlara göre küreselleşme sürecinde ulus-devletler daha da güçleneceklerdir. Dönüşümcülere göre ise küreselleşme dünya düzenini ve modern toplumu yeniden oluşturan politik, sosyal ve ekonomik gücün ötesinde bir politik güçtür. Dönüşümcülere göre küreselleşme süreci ulus-devlet sürecinin yeniden inşasıdır.¹¹

Aşırı küreselleşmecilerin temsilcilerinden Ohmae küreselleşmeyi "insanların küresel piyasa disiplinine her yerde giderek daha çok bağlı olduğu yeni bir dönem" olarak tanımlıyor. Diğer yandan şüphecilerin temsilcisi olan Hirst ve Thompson göre, küreselleşme, uluslararası ekonominin giderek üç temel bloka bölündüğü, ulusal hükümetlerin çok güçlü kaldığı gerçeğini saklayan bir mittir; bunlar Avrupa, Asya Pasifik ve Kuzey Amerika'dır. Bu gruba göre küreselleşme beklenilmeyen bir şey değildir, Aşırı küreselleşmeciler tarafından bu süreç abartılmaktadır, dahası dünya üç bölge arasında bölünmüş ve eskisinden daha az bütünleşmiştir. Dönüşümcülerin temsilcileri arasında Giddens, Scholte, Castells gibi düşünörlere göre, küreselleşme, modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı sosyal, siyasal ve ekonomik değişimlerin arakasındaki ana siyasal güçtür. Yine bu bağlamda, bu görüşün temsilcilerine göre uluslararası ya da ulusal, iç işler ya da dış işler arasında bir fark kalmamıştır.¹²

John Baylis, Stave Smith ve Patricia Owens "The Globalization of the World Politics"¹³ adlı kitabın girişinde küreselleşme ile ilgili üç temel teoriden bahseder. Bunlar; Realizm, Liberalizm ve Marksizm'dir. Marksistlere göre küreselleşme batı dünyasının öncülük ettiği bir olgudur ve bu günkü dünya sistemini tanımlamaktadır.

⁷ Alan Freeman - Boris Kagarlitsky "Dünya İmparatorluğu mu yoksa İmparatorluklar Dünyası mı", Küreselleşmenin Krizi, Hazırlayan Alan Freeman ve B. Kagarlitsky, İstanbul, Yordam Kitap, 2007, s.32.

⁸ Joseph e. Stiglitz, Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı, İstanbul, Plan B. yayıncılık,2006, s.31.

⁹ Fikret Başkaya, Küreselleşmenin Karanlık bilançosu, İstanbul, Özgür Üniversite Kitaplığı, 2009, s.22.

¹⁰ Manfred B. Stager, Küreselleşme, Ankara, Dost Kitapevi Yayınları, 2006, s.28.

¹¹ David Held vd., Global Transformations: Politics, Economics and Culture, Standford, Standford University Press, 1999, s.,2-5.

¹² Held vd., a.g.e.,s.5-9.

¹³ Baylis John vd., The Globalisation of World Politics; An Introduction to International Relations, Oxford, Oxford University Press, 2008,s.4-5.

Aynı zamanda, küreselleşme uluslararası kapitalist sistemin gelişiminin son aşamasıdır. Liberallere göre, küreselleşme ile birlikte artık devletler dünyanın merkezinde değildir, çünkü dünyadaki politikaları artık belirleyen ana etmen küreselleşme olgusudur. Realistlere göre küreselleşme dünyanın bölgesel bölünmüşlüğüne değiştiriyor. Devletler egemenliklerini sürdürüyor ve devletler sistemi aynı kalacak.

Yukarıdaki düşünceleri değerlendirmek gerekirse, Marksist düşünürlerin küreselleşmeyi kapitalist sistemin bir parçası olarak gördükleri, bu noktadan hareketle kapitalizmin son aşaması olarak değerlendirdiklerini söyleyebiliriz. Bunu klasik Marksist teorinin 'tarihsel materyalizm' düşüncesi üzerinde okumak mümkündür. Bu yönüyle bakıldığında tarihsel materyalizmde formüle edilen tarihin geçirdiği aşamalar ilkel, köleci, feodal, kapitalist dönemlerdir. Bundan sonraki dönemler ise Sosyalist ve komünist dönemler olacaktır. İşte Marksistler küreselleşmeyi kapitalist dönemin son aşaması olarak değerlendirmektedirler. Liberaller 'artık dünyanın merkezinde devletler yoktur' derken sermayenin küreselleşmesi ile beraber uluslararası piyasanın mutlak hâkimiyetine vurgu yapmakta, uluslararası şirketlerin gücüne göndermede bulunmaktadırlar. Realistler küreselleşme olgusunun devletlerin egemenliğinden bir şey götüremeyeceğine, devletlerin dünya siyasetinde her zaman belirleyici etken olarak kalacağına inanmaktadırlar.

Marksistlerin düşüncesini daha iyi ortaya koymak için, Marksist bir düşünür olan Chomsky'e kulak vermek yerinde olacaktır. "Küreselleşmeyi uluslar arasılaşmanın genişlemesi" ve "Kurumsal zorbalık" diye tanımlayan Chomsky, birinci hedefleri kar olan uluslar arası şirketlerin, göreceli olarak hesaplanamayan ve değişik şekilde birbirinin içine geçmiş durumu olarak değerlendirir. Bundan hareketle daha da ileriye giden Chomsky, küreselleşme ile ulaşılmak istenen hedefin tek tip bir insan olduğunu ifade eder. Bu konuda medyanın rolünün de çok önemli olduğunu belirten düşünür, popüler medyanın dünyayı nasıl algılamamız gerektiği konusuna kadar tek tip bir insan yaratma çabasına değindikten sonra küreselleşmenin global kurumsal kapitalizmden ayrı düşünülmemeyeceğini ifade eder.¹⁴ Burada Chomsky'nin küreselleşmeyi kapitalist sistem, yani bu günkü dünya sisteminin bir parçası olduğunu söylerken kullandığı "Kurumsal zorbalık" kavramı ile aynı zamanda bu sürecin sistemli ve bilinçli bir süreç olduğuna da dikkat çekmektedir.

Küreselleşme etrafında dönen kavramsal tartışmalara ve Küreselleşmeye dair yaklaşımlara kısaca değindikten sonra, küreselleşmenin boyutlarına kısaca değinmekte fayda var. Aslında küreselleşme çok yönlü bir kavram olmasına rağmen üç temel boyutu olduğu söylenebilir; ekonomik boyutu, siyasal boyutu ve kültürel boyutu. Yukarıdaki kavramsal tartışmalardan da anlaşılacağı gibi esas olarak küreselleşmenin ekonomik bir olay olduğu iddia edilebilir. Küreselleşmenin siyasal ve kültürel boyutlarını daha çok ekonomik boyutlarının birer sonucu olarak ele almak daha doğru olacaktır. Zaten çalışmamızın başında da değindiğimiz gibi Küreselleşme 'ziyadesiyle ideolojik' kılan bu ekonomik boyuttur. Bu sebeplerden dolayı küreselleşmenin siyasal boyutu ile küreselleşmenin kültürel boyutunun tanımını

¹⁴ Barb Blakely Duffelmayer, Visualizing respect: Visual Media literacy and Students' understanding of globalization and technology issues, Autumn 2004, volume 24, Number 2, s,168-169, [http://www.ohio.edu/visualliteracy/JVL_ISSUE_ARCHIVES/JVL24\(2\)/JVL24\(2\)_pp.165-184.pdf](http://www.ohio.edu/visualliteracy/JVL_ISSUE_ARCHIVES/JVL24(2)/JVL24(2)_pp.165-184.pdf) , 29 Aralık 2012.

vermekle yetinip daha çok konumuzu ilgilendiren küreselleşmenin ekonomik boyutu üzerinde duracağız.

1.1. Siyasal Küreselleşme

Siyasal alanda küreselleşme kavramı Ulus ötesi yönetici ve düzenleyici kurumların örgütlenmesine ve liberal siyasal ideolojinin ve onun kurumsal biçimlerinin yayılmasına karşılık olarak kullanılmaktadır¹⁵. Siyasal globalleşme, eskiden uluslararası sistemin temel aktörü olan ulus-devletin üstünlüğünü sarsmış ve ulus-devleti, yetkilerini başkalarıyla paylaşmaya mecbur bırakmıştır. Ulus devlet, globalleşme ile yetki ve otoritesini uluslararası ve uluslar-üstü kuruluşlara devretmeye başlamıştır. Bu süreçte uluslararası ilişkilerin artmasına paralel olarak sorunların uluslararası arenaya taşınması da artış göstermiş ve bunların çözümü uluslararası işbirliğini zorunlu hale getirmiştir. Bir başka ifadeyle, uluslararası siyasal ve ekonomik aktörler devlet egemenliğine ortak olmuş; ülkeler, ulusal ve uluslararası politika uygulamalarında dış dünyayı dikkate almak durumunda kalmıştır¹⁶. Yani küreselleşme ile birlikte devlet, birey ve toplum ilişkisinin yeniden tanımlanması ihtiyacı ortaya çıkmış, ulus devlet hâkimiyeti sarsılmıştır.

1.2. Kültürel Küreselleşme

Kültürel anlamda küreselleşme genel olarak Batı düşüncesi ve kültürünün yayılması anlamında kullanılmaktadır¹⁷. Başka bir görüşe göre Kültürel Küreselleşme, dünya üzerindeki kültürel akışların artmasını ve yayılmasını ifade eder. Kültürel küreselleşme üzerinde yürütülen en önemli tartışma, küreselleşme sürecinde insanların birbirlerine benzediği midir yoksa farklılaştığı mıdır tartışmasıdır. Küresel hiper küreselcilere göre küreselleşme sürecinde insanlar giderek bir birine benzemektedir. Bunu kanıtlamak için; Amazon yerlilerinin Nike marka spor ayakkabı giymesi, Güney Sahra sakinlerinin Texaco beysbol şapka satın almaları ya da Ramallah'ta Filistinli gençlerin Chicago Bulls tişörtlerini giymelerini örnek göstermektedirler. Mesela Amerikalı Sosyolog George Ritzer McDonalddlaşma kavramını, Yine Amerikalı siyaset kuramcı Benjamin Berber McDünya kavramını bu anlamda kullanmaktadır. İyimser Hiper Küreselciler de benzerliğin arttığı konusunda aynı fikirdeler ama bunun iyi bir şey olduğunu iddia etmekte. Örneğin Amerikalı Francis Fukuyama dünyanın Amerikanlaşmasını "demokrasinin ve serbest piyasanın yayılması" olduğunu iddia etmektedir.¹⁸

1.3. Ekonomik Küreselleşme

Ekonomik Küreselleşme, dünya ölçeğinde karşılıklı ekonomik etkileşimlerin yoğunlaşmasını ve yaygınlaşmasını ifade etmektedir. Muazzam sermaye ve teknoloji akışları, mal ve hizmet ticaretini teşvik etmiştir. Piyasalar dünyadaki yaygınlık alanlarını genişletince, ulusal ekonomiler arasında yeni bağlantılar oluştu. böylece ortaya yeni dev uluslu şirketler, güçlü uluslararası ekonomik kuruluşlar ve büyük bölgesel ticaret

¹⁵ Susan Manning, Introduction, Journal of world system Research, Volume :5, Issue: 2,1999, s.138.

¹⁶ Aktan- Şen, a.g.m.

¹⁷ Manning, a.g.e., s.138.

¹⁸ Stager, a.g.e., s.99-105.

sistemleri çıktı¹⁹. Ekonomik globalleşme, kendisini üretim ve finansal faaliyetlerin globalleşmesi olmak üzere iki farklı alanda göstermektedir. Üretimin globalleşmesi, ülke bazında faaliyet gösteren firmaların üretim faaliyetlerini diğer ülkelere ve kıtalara yaymalarını ifade ederken, finansal faaliyetlerin globalleşmesi ise, finansal faaliyetlerin globalleşmesiyle sermaye, herhangi bir coğrafi sınır içerisinde kalmayıp; daha düşük risk ve daha yüksek kazanç sağlamak düşüncesiyle herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmadan sınır-ötesi alanlara kolayca yayılmasını ifade etmektedir.²⁰

1.3.1. Ekonomik Küreselleşmenin Tarihsel Gelişimi

Küreselleşmenin başlangıcı ile ilgili de düşünürler arasında sağlanmış bir ittifak yoktur. Doğrusu işin bu kısmının çok önemli olduğu kanaatinde de değiliz. Sonuç olarak bugün karşımızda 'Küreselleşme' diye bir olgu vardır. Ama yine de küreselleşmenin geçirdiği tarihi süreçle ilgili kısa bir şeyler söylemek gerekirse; "Bazıları, globalleşmenin insanlık tarihi kadar eskiye dayandığını ve başlangıç tarihi olarak insanoğlunun sivilleşme çabalarını göstermektedir. Bazıları ise globalleşmenin ortaya çıkışını modern çağın başlangıcı, diğer bazıları 1800'lü yılların ortasını, bir kısmı da 1950'lerin sonları ya da 1970'li yıllar olarak göstermektedirler. Tarihsel süreç içerisinde ülkeler kapsam ve boyutları itibarıyla çeşitli globalleşme aşamalarından geçmişlerdir. Mısır, Helen ve Roma globalleşmelerini buna örnek göstermek mümkündür. Ancak, bugünkü anlamıyla küreselleşme bunlardan farklı olup; tamamen batılı değerler üzerine oturmaktadır."²¹

Küreselleşmenin tarihinde küreselleşmenin itici gücü olarak üç dönemden bahsetmek mümkündür; 16. yüzyıldaki keşif ve buluşlar, 18. yüzyılın sonlarında meydana gelen sanayi devrimi²² ve İkinci dünya savaşı sonrasındaki dönem. 15. yüzyılın sonlarına doğru başlayan keşifler, 16. yüzyıl ve 17. yüzyıl ile birlikte daha hızlanan ticaret ve sömürge çabaları küreselleşme sürecini hızlandırmıştır. Bu tarihten itibaren batılı fatihler özellikle İspanya ve Portekiz'in üstün silah teknolojisinin yardımıyla askeri işgali devreye sokarak sömürgeleştirme politikalarına hız verdiler. Kolonilerden (sömürgelerden) ucuz hammadde ve işgücü temin eden bu devletler edindiklerini (altın ve gümüş madenleri) Batı'ya aktardılar²³. Kısacası küreselleşmenin birinci dönemi keşiflerle başlayan sömürgeleştirme hareketi ile beraber gelişen ticari hareketlilik olarak özetlemek mümkündür.

Sanayi Devrimi ile birlikte, "ulaşım ve iletişim teknolojisinin gelişmesiyle sömürgeci ülke, sömürge ülke ile olan bağlarının kuvvetlendirilmesi sonucu aralarındaki dış ticareti, kota ve gümrük vergisi gibi kısıtlamaları da ortadan kaldırmış. Bu serbest dış ticaret, sömürgeci ülkenin sanayi ürünlerinin rahatlıkla sömürge ülke pazarlarını ele geçirmesine neden olmuş. Ayrıca sömürgeci ülke yatırımları da

¹⁹ Stager, a.g.e., s.61.

²⁰ Aktan- Şen, a.g.m.

²¹ Aktan- Şen, a.g.m.

²² Ceyda Ilgaz Büyükbaykal, Türkiye'de Televizyon Alanında Küresel Yerel Birlikteliği, CNN Türk ve CNBC-e Örneği, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2004,s.,16.

²³ Hüseyin Çeken vd.,Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Küreselleşme ve Yoksulluk, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 9,Sayı2, 2008, s, 85. <http://public.cumhuriyet.edu.tr/iibfergi/archive/e%C5%9Fitsizli%C4%9Fi%20derinle%C5%9Ftiren%20bir%20s%C3%BCre%C3%A7%20olarak%20k%C3%BCreselle%C5%9Fme%20ve%20yoksulluk.pdf>, 10 Aralık 2012.

tasarruflarını ya doğrudan yatırım şeklinde ya da dış borç olarak sömürge ülkelere serbestçe aktarmaya başlamışlardır. Bu dönemde küreselleşme süreci sömürgeci ve sömürge ülkeler arasında hız kazanmıştı. Ancak, I. Dünya Savaşı'nın yaşanması, ardından 1929'da Büyük Buhran'ın yaşanmasıyla küreselleşme süreci yavaşladı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra küreselleşme süreci hız kazanmış ve bu döneme de küreselleşmenin üçüncü dönemi ortaya çıkmıştır.²⁴ İkinci dünya savaşının hemen sonrası ABD'nin himayesinde kurulan IMF, DB, GATT, OECD gibi uluslararası kuruluşlarla birlikte küreselleşme yeniden bir ivme kazandı. 50'li ve 60'lı yıllarda global üretim ve global ticaret hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde çok hızlı bir şekilde arttı. Diğer taraftan dünyanın dört bir tarafında faaliyet gösteren ABD patentli uluslar üstü firmalar tarafından gerçekleştirilen doğrudan yabancı sermaye yatırımları da hızlı bir artış oldu.²⁵ İkinci Dünya savaşı İngiltere, Almanya, Fransa, Japonya, İtalya, SSCB gibi ülkeleri yıkıma götürürken ABD tek güç merkezi haline geldi. Bunun sebepleri arasında 1930'lu yılların sonunda, savaşın silah sanayiden her türlü tüketim-yatırım malı sanayine ihracat artışı yoluyla üretime verdiği ivme sayesinde büyük Bunalım'ın atlatılması, böylelikle güçlü bir büyüme baskısının ortaya çıkması ve bu büyük büyüme baskısının teknolojik buluşlara kaynaklık etmesini sayabiliriz. Ayrıca bu dönemde Avrupa'daki Faşist rejimlerden Musevi kökenli olduğu ya da rejimlerin ideolojilerine muhalif oldukları için, kaçan Einstein, Oppenheimer, Von Braun gibi ünlü bilim adamlarının ABD'ye kaçması sonucu 'beyin' açığı kapanmıştı. Savaşın baskısıyla Atom çekirdeğinin parçalanması, sentetiklerin yapımı, tarımda melez mısır tohumu gibi yeni buluşlarda ABD'de ortaya çıktı. ABD ikinci dünya savaşı sonrası bütün dünyanın başlıca besin sağlayıcısı konumuna gelmiş, Dolar Bretton Woods sistemiyle tek anahtar para olarak yükselmiş böylelikle dolaysız yatırımlarla sermayesi ve markaları dünyaya yayılmıştı. Bütün bu gelişmeler ABD'yi ikinci dünya savaşından sonra devasa bir güç haline gelmesine sebep olmuştu.²⁶

Ağustos 1971'de Bretton Woods sistemini çökmesi ile sabit kur sistemi terkedilmiş, ve ABD, Almanya, İngiltere, Japonya gibi gelişmiş ülkeler sermaye hareketi üzerindeki kısıtlamaları kaldırmıştır. Bunun sonucu finansal globalleşme olağanüstü bir ivme kazanmıştır.²⁷

1980'de küreselleşme, serbestleşme ve Özelleştirme hareketi olarak ABD ve İngiltere öncülüğünde Batı dünyasında çok büyük bir ivme kazandı. 1980'lerde Ronald Reagan ve Margaret Thatcher, ABD ve İngiltere'de, Stiglitz'in ifadesi ile "serbest piyasa ideolojisi vaazlarına"²⁸ başladı. Thatcher ve Reagan Keynesçiliğe karşı neoliberal düşüncenin başını çektiler ve Stager'e göre bilinçli bir şekilde, küreselleşme kavramını dünya ekonomilerin 'liberalleştirilmesi' ile ilişkilendirdiler.²⁹ Piyasaların serbestleşmesi önündeki bütün engellerin kaldırılması, yeni piyasalara ulaşmak isteyen ABD ve İngiltere'nin yegane arzusuydu. 1980'li yılların sonunda SSCB'nin dağılması dünya artık iki kutuplu olmaktan çıkmış ve merkezinde ABD'nin yer aldığı tek kutuplu hale

²⁴ Çeken vd., a.g.m., s.12.

²⁵ Aktan- Şen, Globalleşme, a.g.m.,s.85.

²⁶ Gülten Kazgan, Küreselleşme ve Ulus-Devlet: Yeni Ekonomik Düzen, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,2009,s.,13

²⁷ Aktan- Şen, a.g.m.,s.11.

²⁸ Stiglitz, a.g.e., s.34.

²⁹ Stager, a.g.e., s.61.

gelmiştir. Bu dönemden itibaren küresel kapitalizm bütün kurum ve kuralları ile rakipsizleşmiştir.

Kısaca özetleyecek olursak, küreselleşme süreci yukarıda da anlatıldığı üzere emperyal bir süreçtir. 15. Yüzyılın sonunda başlayan keşiflerle başlayan sömürgecilik daha sonra sanayi devrimi ile beraber gelişen ulaşım ve iletişim teknolojisi ile beraber sömürge ülke ile sömürgeci ülke arasındaki bağların güçlenmesine sebep olmuştur. Geline nokta kapitalist sistemin bir tür yeniden üretim koşulu yaratmak suretiyle yayılması, yeni kaynaklara ulaşım, yeni pazarlar açmak olarak yorumlayan Fikret Başkaya'ya göre küreselleşme ile dayatılanın fikrin "kapitalizmin artık eski kapitalizm olmadığı, 'aklını kullanabilen' herkese eşit olanaklar sunduğu düşüncesi yaygınlaştırılmasıdır"³⁰. Başkaya bununla kapitalist sömürgeciliğin küreselleşme ismi altında ambalajlanıp yeniden pazarlandığına vurgu yapmaktadır. Bu noktadan hareketle özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası ABD'nin öncülük ettiği ve Stiglitz'in ifadesi ile küreselleşmeyi yöneten üç ana kurumun -IMF, DB ve DTÖ-, küreselleşme olgusu içindeki yerini incelemek yerinde olacaktır. Üçüncü dönemin yeni bir aşaması olarak değerlendirebileceğimiz, SSCB'nin dağılması, Berlin Duvarı'nın yıkılması ve ABD-İngiltere organizesi ile yürütülen 'piyasaların liberalleşmesi" politikaları sonrası küreselleşmenin geldiği yeri tanımlamaya çalışalım. İzzettin Önder³¹ gibi bazı Ekonomistler bu süreci, "yeni tür sömürgecilik" olarak değerlendirirken, Stiglitz gibi bazı ekonomistler ise, "küreselleşmenin kendisinin kötü bir şey olmadığını aksine kötü yönetildiği için 'büyük hayal kırıklığı' olarak" tanımlamaktadır.

2. Küreselleşmeyi Yöneten Üç Ana Kurum: IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü

II. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında ABD'nin himayesinde tesis edilen IMF, Dünya Bankası, GATT, ve OECD gibi uluslararası kuruluşların hayata geçirilmesi globalleşme sürecine ivme kazandırmıştır. Bu uluslararası kuruluşlar aynı zamanda küreselleşme olgusunun ortaya çıkardığı kuruluşlardır. Hemen hemen tamamı 1940'ların ikinci yarısında kurulan bu kuruluşların da katkısıyla 1950'ler ve 1960'larda yeni bir globalleşme dalgası ortaya çıkmıştır.³²

IMF ve Dünya Bankası 1944 yılının Temmuz ayında New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında yapılan BM para ve Maliye Konferansı'nın sonucunda, İkinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı yıkımın ardından Avrupa'yı yeniden kurabilmek ve dünyayı ekonomik bunalımlardan kurtarabilmek için finans sağlama çabasının bir parçası olarak kuruldu. Dünya Bankası'nın gerçek adına baktığımız zaman "Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası"dır. Buradaki "kalkınma" ibaresi bu kuruluşunun asıl misyonunu yansıtır. Gelişmekte olan ülkelerin çoğu o zamanlar hala sömürgeydi ve ekonomik kalkınma için hangi yetersiz çabaların harcanabileceği ya da harcanacağı kararı Avrupalı efendilerinin sorumluluğu olarak görünüyordu. Daha

³⁰ Başkaya, a.g.e., s.22.

³¹ İzzettin Önder, Küreselleşme ve Ulusal Ekonomiler Açısından Egemenlik Sorunu, Siyasal İletişim Enstitüsü, http://www.siyasaliletisim.org/index.php?option=com_content&view=article&id=324:kuereselleme-ve-ulusal-ekonomiler-acisindan-egemenlik-sorunu&catid=137:makale&Itemid=388 , 15 Kasım, 2012

³² Aktan- Şen, a.g.m., s.10.

zor bir görev olan küresel ekonomik istikrarı sağlama görevi IMF'ye verilmişti. Uluslararası Para Fonu küresel bir bunalımın bir daha çıkmasını engellemekle görevlendirildi. Bu görevi, küresel toplam talebi korumak için üstüne düşeni yapamayan ve kendi ekonomilerinin çökmesine engel olmayan ülkelere uluslararası baskı uygulayarak yerine getireceklerdi. Gerektiğinde, toplam talebi kendi kaynakları ile karşılayamayan ve ekonomik çöküntü ile karşı karşıya olan ülkelere likidite sağlayacaktı.³³

Yoksullukla mücadele için kurulmuş olan Dünya Bankası ve küresel istikrarı korumak için kurulmuş IMF'nin bu hedeflerinde ne ölçüde başarılı olduğu, ya da artık ne ölçüde bu hedeflere ulaşmaya çalıştığı konusuna geçmeden önce IMF ve Dünya Bankası'nın kurulduğu günden beri geçirdiği değişimi, yapılarını, aralarındaki ilişkiyi incelemek yerinde olacaktır. Stiglitz'in ifadesiyle "IMF şovunu" gelişmiş ülkeler yönetiyor ve bir tek ülkenin veto hakkı var; Amerika Birleşik Devletleri³⁴. IMF, Bretton Woods Para Sisteminin çöküp, ABD dolarının altın standartlarından ayrılmasını (Ağustos 1971) izleyerek; Dünya Bankası ise Avrupa'nın savaş yıkıntısını gidermesi sonrasında işlev değişimine girdiler. Daha fazla gelişmekte olan ülkelerle ilgilenmeye başladılar. Bu iki kurum daha önce programlarını birbirinden bağımsız olarak yürütüyorlardı. Fakat 1970'li yılların son çeyreğinden itibaren, birbiri peşi sıra Gelişmekte Olan Ülkeler (GOÜ) uluslararası bankalara borçlarını ödeyemez duruma düştükçe bu politika değişti. Artık IMF'nin sıkıntıda olan herhangi bir ülkenin IMF programını yürütmeyi taahhüt ettiğine ve ilgili politikaları uyguladığına ilişkin 'yeşil ışık' işareti Dünya Bankası için de geçerli oldu. Böylece GOÜ karşısında birlikte hareket etme yoluna girdiler. Kredi için başvuran GOÜ için küreselleşmeci "yapısal uyum" politikalarını birlikte şart koşular.³⁵

Stiglitz'e göre, Bu kurumlardaki en çarpıcı değişim, 1980'lerde Ronald Reagan ve Margaret Thatcher, ABD ve İngiltere'de, "serbest piyasa ideolojisi vaazlarına verirken gerçekleşti. IMF ve Dünya Bankası, verecekleri borç ve bağışlara çok ihtiyacı olan, serbest piyasa ekonomisine geçmeye gönülsüz fakir ülkelere bu fikirleri dayatmak için kullanılan yeni misyoner kuruluşlar haline geldiler³⁶. Bu iki kurumdaki ideolojik değişimi ise Stiglitz şöyle ifade etmektedir; "Piyasaların çoğu zaman kötü işlediği inancına dayanarak kurulmuş olan IMF, şimdi ideolojik bir coşku ile piyasaların üstünlüğünü savunuyor. Ülkelere daha genişlemeci ekonomi politikaları (ekonomiyi canlandırmak için harcamaları arttırmak, vergileri azaltmak ya da faiz oranlarını düşürmek gibi politikalar) izlemeleri için uluslararası bir baskı uygulamak gerektiği inancına dayanarak kurulmuşken, bugün IMF, ancak açıkları kapama, vergileri artırma ya da faiz oranlarını yükseltme gibi ekonomide küçülmeye yol açacak politikaları benimseyen ülkelere fon sağlıyor" tespitinde bulunan Stiglitz, bu durumu "Keynes, çocuğunun ne hale geldiğini görseydi mezarında ters dönerdi" şeklinde özetlemektedir.³⁷

³³ Stiglitz, a.g.e., s.32-33.

³⁴ Stiglitz, a.g.e., s.34.

³⁵ Kazgan, a.g.e., s.130-131.

³⁶ Stiglitz, a.g.e., s.34.

³⁷ Stiglitz, a.g.e., s.34

Yani özellikle 1980'lerden sonra IMF, döviz kurlarının istikrarlı hale gelmesini kolaylaştırmak ve ülkelerin kendilerini finansal dalgalanmalara karşı korumasına yardım etmek için çalışmak yerine, önceliği sermaye akışı ve spekülasyon arayışının önündeki bütün engelleri kaldırmaya vermiştir. Dünya Bankası ise buna paralel bir şekilde yoksul yerel ekonomilerin lehine yatırımı kolaylaştıracağı yerde, IMF'nin bir aracına dönüşmüştür³⁸. 1980'li yıllarda Dünya Bankası sadece projelere (yol, baraj projeleri gibi) kredi vermekten öteye geçti ve yukarıda belirttiğimiz gibi yapısal uyum kredileri adı altında daha geniş kapsamlı destek sağlamaya başladı. Tabii bu krediler IMF'nin onayına bağlıydı. IMF'de onay vermek için kredi almak isteyen ülkelere bazı şartlar getiriyordu. Normalde IMF kuruluşunun esasları olarak krizler üzerine odaklanması gerekiyordu ama gelişmekte olan ülkelerin her zaman yardıma ihtiyacı olduğu için, IMF gelişmekte olan ülkelerin yaşamlarının kalıcı bir parçası haline gelmişti. Berlin duvarının yıkılması ile beraber IMF için yeni bir faaliyet alanı ortaya çıktı; Eski Sovyet Cumhuriyetleri ve Avrupa'daki komünist blok ülkelerinde piyasa ekonomisine geçişi yönetmek. Dünya Bankası'nın ise yapısal meselelerle, yani devletin parayı nereye harcayacağı, ülkenin mali kuruluşları, emek piyasası, ticaret politikası gibi konularla uğraşması gerekiyordu.³⁹

Küreselleşmenin ortaya çıkardığı IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların nasıl merkez ülkelerin politikalarını çevre ülkelere dayattığını anlamak için bu kurumların verdiği kredi kaynaklarına bakmanın yeterli olacağını dile getiren Kazgan, bu anlamda IMF'i incelemenin yeterli olacağını çünkü Dünya Bankası'nın da benzer kurullarla yönetildiğine dikkat çekiyor; "IMF üyesi her ülkenin, fona kota denilen bir payla katılması gerekir; bunun % 25 SDR (IMF tarafından yaratılan "özel çekme hakları") veya SDR'nin birleşimine giren başlıca paralardan (ABD dolarları, Japon yeni, İngiliz Sterlini ve Avro), geri kalan % 75'i de ülkenin kendi ulusal parasından oluşur. Her üyenin Fon'daki oy ağırlığı kendi kotasının büyüklüğü ile belirlenir. G-7 ülkelerinin kota toplamı, bütün kotaların %50'sine (yalnız ABD'ninki 1998 yılında %17,5) eşittir; yani oy hakkının yarısı bunlardadır. Sayısı artan AB ülkeleri de eklendiğinde bunun oranı %60'a çıkar. Diğer bir deyişle ABD, Japonya, AB, ve Kanada birlikte oy ağırlığında neredeyse üçte iki payına sahiptir; geri kalan ülkelerin payı azınlıktadır". Bu yapıyı göz önüne alındığında merkez ülkeler (kapitalist ülkeler) dışında geri kalan GOÜ'nin kararlarda etkili olma şansının hiç olmadığı sonucuna varan Kazgan, üyelerin kotaları oy ağırlığını da belirlediği için, ABD, Japonya ve AB yönetim kurulu kararlarında egemen olduğunu belirtmektedir.⁴⁰

Bu çerçevede eğer bir çevre ülke kredi talebi kotasının sadece % 25'ini oluşturan ilk dilim kadarsa, ülkeye şartlar dayatılmaz, sadece ülkenin durumunu düzeltmeye dair vereceği söz yeterli olur. İkinci % 25 için şartlar biraz daha ağırlaşır, son dilimdeyse şartlar en ağır düzeye çıkar. Artık o krediyi talep eden ülkeden sadece enflasyonun düşürülmesi, ekonominin daralması, faiz hadlerinin yükselmesi için para arzının kısılması ve iç talebi düşürecek biçimde ücretler-maaşlar ile tarım fiyatlarının reel anlamda düşürülmesini sağlayacak önlemler alınmasının yanı sıra siyasal ve

³⁸ Sendar Öztürk- Ali Sözdemir, Küresel Krizin Ekonomik Etkileri, Küreselleşmenin Krizi, <http://web.inonu.edu.tr/~ozal.congress/pdf/133.pdf>, 20 Aralık, 2012.

³⁹ Stiglitz, a.g.e., s.34.

⁴⁰ Kazgan, a.g.e.,s.131-132.

hukuksal koşullarda dayatılır. Küreselleşme dünyasına uyum sağlamak üzere ekonomiyi "serbestleştirici" özelleştirmeyi hızlandırıcı şartlar da eklenir.⁴¹

Bretton Woods anlaşması üçüncü bir uluslararası ekonomik örgütün daha oluşmasına neden oldu: Dünya Ticaret Örgütü. Bu örgütün görevi, uluslararası ticari ilişkileri yönetmektir. Her ne kadar GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması, Orijinal ismiyle General Agreement on Tariffs and Trade) gümrük tarifelerini indirmede başarı sağlamış olsa da⁴², DTÖ gibi daha çok yetkilere sahip bir kuruluşa ihtiyaç vardı, çevreyi küreselleşme sürecine daha çok dahil edebilmek için⁴³. Büyük sermayeye sahip merkez kapitalist ülkelerin yeni pazarlara daha rahat açılma fikri çerçevesinde gereklilik duyulan DTÖ 7 yıl süren sıkı pazarlıklar sonucu ancak 1995 yılında hayata geçebildi. Bu noktada, DTÖ'nün kurulmasına sebep olan ve uzun müzakerelerle geçen Uruguay Round'da alınan kararları ile IMF ve Dünya Bankası'nın uygulamalarının kime yaradığını, bu noktadan hareketle küreselleşmenin ekonomik sonuçlarını irdelemeye çalışalım.

2.1. IMF, DB, DTÖ Politikaları Işığında Küreselleşme

Küreselleşme nedir sorusunu cevaplamak ve süreci daha iyi anlayabilmek için ekonomik anlamda küreselleşmeyi yöneten üç ana kurumu- IMF, DB, DTÖ- yakından incelemeye çalışacağımız bu bölümde, bu kurumlar aracılığıyla yürütülen Küreselleşme politikalarını daha iyi anlamak için Uruguay Round'da alınan kararlar bize bir fikir verebilir. Çünkü Uruguay Round sonucu olarak Dünya Ticaret Örgütü kurulmuş ve Uruguay Round'da alınan kararlar bugün dünya ticaretinin nasıl yapılacağını belirleyen en önemli anlaşma metnidir. Uruguay Round'da alınan kararların bazıları şu şekildedir; **Tarım:** Tarım ürünleri ihracatına verilen mali destek %36, mali destekle yapılan ihracatın miktarı %21 oranında azalacaktı. İthal yasakları, gönüllü ihracat kotaları, değişken gümrük resimleri gibi, tarife dışı engeller, 1 Temmuz 1995'e kadar, aynı korumayı sağlayan gümrük vergilerine dönüştürülecek ve izleyen yılların sonunda % 36 ve %24 oranında indirilecekti. Burada öngörülen süre merkez için 6 yıl çevre için 10 yıldır. İleriki yıllarda gümrük vergileri yükseltilemeyecekti.

Dokuma-Giyim Sektörü: Dokuma-Giyim sektörünün yıllık üretim değeri 240 milyon dolar ve en büyük üreticileri çevre ile Avrupa üreticileriydi. Son kırk yıldır bu alanda merkez "gönüllü ihracat kotaları" ismi altında kotalar uyguluyor, aynı zamanda bazen ithalata getirdiği anti-damping vergiler yükliyordu. UR'da 2005 yılında kadar bu kotaların kaldırılması karara bağlandı.

Diğer sınai mamulleri: Diğer sınai mamulleri ile ilgili; merkezin tarım araç gereçleri, tıbbi araç gereçler, çelik, bira ve damıtılmış içkiler, ilaçlar, kağıt, oyuncak ve mobilya üzerinden aldığı gümrük vergileri tümüyle, elektronik ürünler üzerinde aldıkları % 50-%100 arasında inecekti. Oysa çevre için böyle bir yükümlük yoktu. Merkezin daha çok kendi arasındaki ticarete konu olan bu ürünler, böylece serbestçe mübadele edilecekti.

⁴¹ Kazgan, a.g.e., s.133.

⁴² Stiglitz, a.g.e.,s.37.

⁴³ Kazgan, a.g.e.,s.140.

Entelektüel Haklar: Entelektüel haklar (patent ve telif hakları) alanında ise bilgisayar programları 50 yıl, patentler ve telif hakları 10-30 yıl arasında korunuyordu.⁴⁴

Bu maddelere dikkatli baktığımızda şunları söyleyebiliriz; Dünya ticaretini serbestleştirmek için yola çıkan UR görüşmeleri çevre kazançlarını ortadan kaldırmıştır. Tarım ürünlerinde ihracata yönelik destek indirimine gidilmesinden hareketle şöyle bir örnekle konuyu somutlaştırabiliriz. Örneğin muz ihracatçısı bir Afrika ülkesi tropikal ürünler için % 40'a varan gümrük vergisi indiriminden yararlanması mümkün ancak Bio-teknoloji yoluyla bir merkez şirketi her türlü çevre koşullarına daha dayanıklı, verimli ve daha lezzetli bir muz üretirse, kendi ülkesindeki üretimle Afrikalı üreticinin ihracatını ikame edebilir. Afrikalı muz üreticisi aynı teknolojiyi ele geçiremediği için, nitelik ve fiyat açısından, gümrük indirimine rağmen, pazar dışı kalabilir. Yani bio-teknoloji, tarım, tıp ve yine birçok alanda her türlü teknolojiyi elinde tutan merkez ülkeler, çevrenin tarımı destekleme politikalarını engelleyerek tarım üretimi ve ihracatını duraklatırken teknoloji tekeli perçinleme yoluna gitti.⁴⁵

Yine bilgisayar programı ve patentler ve telif hakları için getirilen koruma da çevrenin yeni teknoloji alanlarında taklit yoluyla bir atılım yapabilmesi olanaksızlaştırıldığını dile getiren Kazgan, "Teknolojiyi yaratanlar çok uzun yıllar boyunca tekel gücünü elinde tutabilecekleri için yeni ürünlerin fiyatı yüksek kalıyor; tekel gücünü kıracak yeni firmalar ortaya çıkamıyor. Bu vesileyle çevre, devre dışı kaldığı gibi yüksek fiyatlı ürünler kullanmak zorunda kalıyor". Devamında bir çeşit hırsızlık olan "taklit" in tabii ki savunulacak bir şey olmadığını ifade eden Kazgan, "Ancak patent hakkı sürelerinin uzunluğu da savunulamaz; bir faal kişinin çalışma yaşamını kapsayan sürede "tekel" gücü ile karşılaşması, ne buluşun maliyeti ile açıklanabilir, ne de bunun teşviki ile" diyor.⁴⁶

Sonuçta UR kararları ile Gelişmekte Olan Ülkeler kazançlarından orantılı bir pay alamadığına değinen Stiglitz bu düşüncesini Dünya Bankası verileriyle de destekliyor. Dünya Bankası'nın yaptığı hesaplamalardan birine göre dünyanın en fakir bölgesi olan Sahra-altı Afrika'da gelir, bu ticaret anlaşmasının sonunda yüzde 2 geriledi.⁴⁷

Yukarıda değindiğimiz noktalar göz önüne alındığında küreselleşme sürecinin zengin-merkez ülkeler lehine gelişen bir süreç olduğunu, dahası bu süreçten yoksul çevre ülkelerin zararlı çıktığını, daha da fakirleştiğini söyleyebiliriz.

Şimdi IMF ve DB politikaları çerçevesinde biraz küreselleşme sürecini irdelemeye çalışalım. Washington uzlaşmasının üç temel direği Mali kemer sıkma politikaları, Özelleştirme ve piyasaların liberalleştirilmesi idi. IMF, DB bu kurallara göre politika belirliyor, zorda kalan ülkelere bu şartları dayatıyordu. Stiglitz'e göre çoğunlukla yeterli donanıma sahip olmayan ülkelere bu politikalar durumu daha da kötüleştiriyordu. Özelleştirme politikalarının GOÜ'de yarattığı handikapları görmek için bir kaç somut örnek verelim. Fildişi Sahili'nde Fransız firma, devleti ikna edip

⁴⁴ Uruguay Round'unda alınan kararlar Gülten Kazgan'ın "Küreselleşme ve Ulus-Devlet" adlı kitabından alınmıştır. Daha fazla bilgi için İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınlarında çıkan bu kitaba bakılabilir.

⁴⁵ Kazgan, a.g.e., s.139.

⁴⁶ Kazgan, a.g.e., s.140.

⁴⁷ Stiglitz, a.g.e., s.83.

özelleştirme ismi altında telefon hizmetlerini satın aldı. Sadece bununla yetinmeyen Firma cep telefon hizmetleriyle de bir tekel haline geldi. Bu firma sonra telefon ücretlerini o kadar yükseltti ki artık üniversite öğrencilerinin parası internet bağlantısına yetmeyecek bir noktaya geldi. Yine Stiglitz "Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı" adlı kitabında Faslı fakir köylü kadınlarının, bir sivil toplum kuruluşu girişimiyle başladıkları tavukçuluk faaliyetlerinin IMF'in özelleştirme politikaları sonucu nasıl bir iflasla sonuçlandığını anlatırken hem IMF'in toplumsal dokuyu hesaba katmadan aldığı kararların nasıl sonuçlar doğurabileceğine hem de gerekli altyapı olmadan yapılan özelleştirmenin nasıl insanların hayatını mahvedebileceği konusunda ibretlik bir olaydır. Bu olayda bir sivil toplum kuruluşu köylü kadınların işlerinden arta kalan zamanda tavukçuluk yapmaları için gerekli eğitimi vermiş, devlette de köylülere gerekli civcivleri temin etmiş. Bu faaliyet Faslı kadınlar için bir gelir imkanı iken, IMF devlete civcivleri vermemesi gerektiğini söylemiş. Bu işin özel sektör tarafından yapılması gerektiğini söylemiş. Kısa bir süre içinde bir özel sektör köylü kadınlara civciv satmaya başlamış ama civcivlerde ölüm oranı yüksek olunca özel sektör garanti vermekten kaçınmış. Köylülerde ölüm oranı yüksek civcivleri alma riskinden kaçındıkları için köylülerin hayatında bir fark yaratabilecek bu sektör kapanmış⁴⁸. Genel olarak özelleştirme mantığı, devletin işlettiği sektörler ve firmaları özel hale getirmek ve böylelikle daha rekabetçi bir ortam sağlayıp daha çok üretim yapmak mantığı üzerine kuruludur. Ancak gerekli yasal altyapı ve yeterli donanım olmadığı zaman yukarıdaki iki örnekte olduğu gibi bu çok kötü sonuçlanabilir. Aslında doğru yapıldığında özelleştirmenin iyi sonuçlar verebileceğine dikkat çeken Stiglitz, özelleştirmenin gerekli tedbirler alınmadan yapıldığında ortaya çıkardığı riskleri şu şekilde dile getiriyor. "Özelleştirmede verimsiz işçilerin işten çıkartılması ve bu yolla maaş bordrolarını azaltarak zarardaki devlet teşebbüsünü kara geçirme hedeflenir. Ancak ekonomistler genel verimliliğe bakmalıdır; işsizliğin toplumsal maliyeti vardır ve bu maliyetleri özel şirketler hiç dikkate almaz. Örneğin, sanayileşmiş ülkelerde işten çıkarmanın acısı işsizlik sigortaları ile biracık olsun hafifleyebilir. Fakat gelişmemiş ülkelerde böyle bir durum söz konusu olmadığı için bu işsizler topluma büyük bir yük bindiriyorlar; kentsel şiddet, artan suç oranı, toplumsal ve politik huzursuzluklar. Bu sorunlar olmasa bile işsizliğin çok yüksek maliyetleri vardır. Bunlar: işsizliğini kaybetmemeyi başarmış işçiler arasında yaygın bir endişe, artan bir yabancılaşma, işini kaybetmeyen aile üyelerinin sırtına yüklene ekstra mali yük, bunun sonucu çocukların okuldan alınması"⁴⁹. Tabii bütün bu örneklerden IMF'nin yanlış politikaları sorumludur diyebiliriz. Ama diğer yandan küreselleşme olgusunun dünyaya tek bir pencereden baktığı ve fakir-çevre ülkelere dayattığı politikaların sonucunu çok da önemsemediği sonucuna da varabiliriz. Özelleştirme Fildişi Sahili örneğinde olduğu gibi telekomünikasyon sektörünü Fransız firmaya verirken, üniversite öğrencilerinin internete bağlanamamasını önemsemeyebilir. Çünkü IMF için birinci öncelik piyasaların uluslararası düzeyde liberalleşmesidir. Piyasalar liberalleşecek ki yeni pazarlar açılsın. Yeni pazarlar açılsın ki sermayedar ülkeler daha çok kar etsin. Bu bağlamda, Bu konuda o ülkenin toplumsal gerçekliğini de çoğu zaman dikkate alınmaz.

⁴⁸ Stiglitz, a.g.e., s.76-77.

⁴⁹ Stiglitz, a.g.e., s.78-79.

IMF'in Piyasaların Liberalleşmesi politikasına daha yakından bakmak gerekirse şunları söyleyebiliriz. Stiglitz'e göre gelişmiş ülkelerin küreselleşme ile ilgili dayattığı en büyük iki yüzlülük bu alandadır. Gelişmiş ülkeler kendi ihraç ettiği ürünler ile ilgili ticaretin serbestleşmesi noktasında baskı uyguladılar ama o sırada gelişmekte olan ülkelerin rekabetinin kendi ülke ekonomileri için tehdit oluşturabilecek sektörleri korumayı sürdürdüler. Örneğin, ABD ve Japonya dâhil olmak üzere gelişmiş sanayi ülkelerin çoğu, sanayilerinin bir bölümünü, yabancı şirketlerle rekabet edebilecek kadar güçlenene dek akılcı ve seçici bir tavırla koruyarak ekonomilerini geliştirdiler. Yine Avrupa ülkeleri 1970'lere kadar sermayenin serbest dolaşımını yasaklamışlardı. Gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerin finans sektörlerini ya da diğer sektörlerini rekabete açmalarını adil olmadığı gibi kötü bir ekonomi yönetimi olduğunu ifade eden Stiglitz, gelişmekte olan ülkeleri küçük bir tekneye benzeterek iddiasını şöyle örneklendiriyor. " gelişmekte olan ülkelerin bazı sanayi kolları diğer ülkelerdeki güçlü benzerleriyle rekabetten tehlikeli bir şekilde zarar görebilir; böyle bir durumda bu piyasaları ithal ürünlerle rekabete açmak için baskı yapmak toplumsal ve ekonomik olarak korkunç sonuçlara yol açabilir. Ülkelerin sanayi ve tarım sektörleri yeni iş alanları yaratacak kadar güçlenmeden, mevcut iş alanları sistematik şekilde yok edilir. Böylece gelişmekte olan ülkedeki çiftçiler Avrupa ve Amerika'nın yüksek sübvansiyonlarla desteklenen ürünleriyle rekabet edemez.....IMF'nin dayattığı gibi sermaye piyasasını hızlı bir şekilde liberalleştirme, bu tekneleri (gelişmekte olan ülkeleri küçük teknelere benzetiyor) daha gövdesindeki delikler onarılmadan, kaptana eğitim verilmeden, can yelekleri bordoya konulmadan, fırtınalı bir denize yollamaya benzer, en iyi şartlar altında bile büyük bir dalga karşısında alabora olması yüksek bir ihtimaldir."⁵⁰

Bu noktada şu soruyu sormak gerekiyor; neden gelişmiş sanayi ülkeleri, başta ABD olmak üzere kendisinin yapmadığı, yapmaktan kaçındığı politikaları IMF ve DB aracılığıyla gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelere dayatıyor. Stiglitz söz konusu olan kitabın birçok yerinde bunu IMF'in ekonomi bilmemesine, ekonomistlerin yetersizliğine, ekonomistlerin kafasında bir şablon olduğuna ve ülkelerin ekonomik dinamiklerini göz önüne almadan bunu her ülke için uygulamaya çalıştıklarına değiniyor ama bunun emperyalist bir politika olduğunu da görmek gerekir. Çünkü yukarıda değindiğimiz bütün somut örnekler bizi küreselleşme ile ilgili şöyle bir sonuca götürüyor. Sanayisi gelişmiş merkez ülkeler ile gelişmemiş çevre ülke arasında şöyle bir ilişki var; "Merkezden çevre ekonomilere dayatılan küreselleşme olgusu, merkezde konuşlanmış güçlü sermaye açısından hem yeni pazarlara, hem üretim faktörlerine, hem de yeni faaliyet ve kâr alanlarına açılma anlamına gelmektedir. Bu üç alandaki açılımda da "piyasa süreci"nin dayatılması, güç ilişkisini hakim kılarak, tüm bu alanların merkez sermaye tarafından sömürülmesini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Böylece, merkez sermaye, daralan kâr hadleri ve kriz sorunlarını aşmaya ya da hafifletmeye çalışmaktadır. Bu anlatım çerçevesinde, küreselleşmeyi, merkez sermayenin yeni kaynaklara uzanmak amacı ile çevreyi denetim altına almaya çalışması olarak tercüme edersek, bu süreçte çevrenin merkez lehine kaynak kaybına uğramasının kaçınılmaz olduğunu ifade etmiş oluruz. Gerçekten, merkez sermaye tam da bunu yapmaktadır⁵¹.

⁵⁰ Stiglitz, a.g.e., s.23.

⁵¹ Önder, a.g.m., 1 Aralık 2012.

Ayrıca bu bağlamda burada, Uruguay Round görüşmelerinde alınan kararları yeniden hatırlatmakta yarar var; gerek tarım ürünlerinde ihracata yönelik destek indirimine gidilmesi gerekse patent telif haklarından şartların çevre aleyhine zorlaştırılması "Piyasaların Liberalleşmesi sürecinin" merkez lehine işletilen bilinçli bir süreç olduğu sonucuna rahatlıkla ulaşabiliriz. Çünkü küresel ekonomide, tarım gelişmemiş ülkelerin elinde neredeyse tek silah. Buna karşın patent ve telif hakları ise teknolojiyi elinde bulunduran gelişmiş ülkelerin en büyük silahı.

Yani kısacası parası olan, güçlü olan küreselleşme sürecinde düdüğü elinde bulunduruyor. IMF ve DB'nin politikalarını bu gözle değerlendirdiğimizde neden ABD'nin kendisi için uygulamadığı politikaları gelişmemiş ülkelere IMF veya DB aracılığıyla dayattığı daha anlaşılır olacaktır. Çünkü ortada şöyle bir durum var; çevre, merkezin ekonomi alanında etkileme, değişim ve düzenleme gücüne tabii; yeni teknolojiyi ancak eskidiğinde merkezden alabiliyor. Finans kaynakları açısından (Uzakdoğu'da Tayvan, Çin, Singapur, Malezya dışında) ezici çoğunluğu merkeze bağlı durumdadır. Hal böyle olunca neredeyse tek yönlü bir küreselleşmeden bahsetmek mümkün; merkezden çevreye bir akım ve tek boyutlu bir dünya. Bu durumda küreselleşme sürecinin gördüğü işlev ortadadır. Tekrar etmek gerekirse; Küreselleşme, merkezde konuşlanmış güçlü sermaye açısından hem yeni pazarlara, hem üretim faktörlerine, hem de yeni faaliyet ve kâr alanlarına açılma anlamına gelmektedir.⁵²

Sonuç olarak IMF, DB ve DTÖ'nün kurulma gerekçelerini göz önüne aldığımızda dünyanın bugün geldiği nokta itibarıyla bu kurumların başarısız olduğunu söyleyebiliriz. Stiglitz, dünyayı olumsuz şekilde etkileyen finansal aksaklıklarla mücadele etmek amacıyla kurulan IMF, yoksulluğu bitirmek vaadiyle kurulan Dünya Bankası ve bu esaslar üzerine kurulan Dünya Ticaret Örgütü'nün başarısız olduğunu ifade ederken, IMF kurulduğu günden beri yüzden fazla ülkede ekonomik kriz meydana geldiğini, dahası, özellikle IMF'in dayattığı vakitsiz liberalleşme politikalarının küresel istikrarsızlıkta payı olduğunu belirtiyor. Ayrıca bir ülke krize girdiğinde IMF fonları ve politikaları özellikle o ülkelerin yoksulları için işi daha da zorlaştırdığını ifade ediyor. Yine Stiglitz kendisi Dünya Bankası'nın baş ekonomisti olarak göreve başladığı zaman dünyanın içinde bulunduğu durumu anlatırken aslında Dünya Bankası'nın da başarısızlığını anlatmış oluyordu; Bugün dünyada 1.2 Milyar insan 1 doların altında yaşıyor, dünya nüfusunun %45'i yani 2.8 milyar insan günde 2 doların altında yaşıyor. Bu noktada ister istemez insanın aklına şu soru geliyor. Belki de ortada Stiglitz'in iddia ettiği gibi bir başarısızlık yoktur, tam tersine bir başarı vardır. Çünkü yukarıda özellikle Kazgan ve Önder'in ifade ettiği gibi bu bir politikaysa, yani "Merkezden çevre ekonomilere dayatılan küreselleşme olgusu, merkezde konuşlanmış güçlü sermaye açısından hem yeni pazarlara, hem üretim faktörlerine, hem de yeni faaliyet ve kâr alanlarına açılma anlamına" geliyorsa, dahası "küreselleşmeyi, merkez sermayenin yeni kaynaklara uzanmak amacı ile çevreyi denetim altına almaya çalışması olarak tercüme edersek, bu süreçte çevrenin merkez lehine kaynak kaybına uğramasının kaçınılmaz olduğunu" kabul edersek, o zaman bir 'başarısızlık'tan söz edilemez. Bu durumda bir başarısızlıktan ziyade merkezde konuşlanan sermayenin çevreyi sömürsünden bahsedilebilir. Yine bu konuda şu veriler meseleyi anlamada bize yardımcı olacaktır. Bugün G-7 ülkelerin dünya ticaretindeki yeri yüzde 52'dir. Dünya GSMH'nin yüzde

⁵² Kazgan, a.g.e., s.75-76.

65'ini üretmekte. Küreselleşme zengin ülkelere daha çok zenginleşmeyi vaat ederken zengin ülkeler ile fakir ülkeler arasındaki uçurum derinleşmektedir. Bu uçurum ülkeler arasındaki dengesizlikle de sınırlı değildir üstelik. Halklar boyutuyla da durum farksızdır; 1960 yılında dünyanın en zengin yüzde 20'si ile en yoksul yüzde 20'si arasındaki gelir uçurumu 1/30 iken bu oran 1990 yılında 1/60, 2000 yılında ise 1/75'e yükselmiştir.⁵³

Kuşkusuz, yoksulluğun yegane sebebi; IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü öncülüğünde yürütülen küreselleşme sürecidir ya da bu üç kurumun politikaları buna sebep olmuş demek istemiyoruz ama bu politikaların yoksulluğa çözüm bulmak bir yana bu sorunu daha da derinleştirdiğini ortaya koymaya çalışıyoruz.

3.Sonuç

Küreselleşme olgusu bu gün hala dünyada hararetle tartışılan kavramlardan bir tanesidir. Tanımı, çerçevesi ve kapsamı ile ilgili bir fikir birliği olmamasının temel sebebi içinde barındırdığı ideolojik potansiyeldir. Sosyal, Siyasal ve Kültürel boyutlarıyla tartışılan Küreselleşme kavramı esasen Ekonomi temelli bu kavramdır.

Küreselleşme, merkezde konuşlanmış güçlü sermaye açısından hem yeni pazarlara, hem üretim faktörlerine, hem de yeni faaliyet ve kâr alanlarına açılma anlamına gelmektedir. Batı kapitalizminin bir tür kendisini yenilemesi ve mümkün olduğunca pazarını genişletme çabasıdır.

Günümüzde Ekonomik açıdan Küreselleşmeyi yöneten üç ana kurum olan IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi oluşumlar, kuruluş amaçlarının çok uzağında politikalar yürütmektedirler. Yoksullukla mücadele için kurulmuş olan Dünya Bankası ve Küresel istikrarı korumak için kurulmuş IMF'nin, eğer gerçekten amaçları belirlenen bu hedefleri gerçekleştirmekse başarısızdırlar. Sonuçta IMF kurulduğu günden beri yüzden fazla ülkede kriz oldu ve bu gün hala dünya nüfusunun yüzde 45'i günde iki doların altında bir gelire hayatlarını sürdürmektedir. Diğer taraftan Zengin ve Fakir ülkeler arasındaki makas açıldığı gibi Fakir ülkeler giderek daha da fakirleşmekte, zengin ülkeler daha da zenginleşmektedir. Gerek DTÖ'nün ortaya çıkmasını sağlayan Uruguay Round gerekse MIGA ve MAI'de alınan kararlara baktığımızda ortada bu kurumların başarısızlığından çok bilinçli bir süreçten bahsetmek gerekmektedir. Bu süreci merkez-Kapitalist ülkelerin, çevrenin kaynaklarını sömürdüğü yeni bir emperyalist süreç olarak tanımlamak mümkündür.

Kaynakça

CAN, Aktan Coşkun, Globalleşme, <http://www.belgeler.com/blg/29fn/globallesme>, (erişim tarihi Kasım 11, 2012).

BAŞKAYA, Fikret, *Küreselleşmenin Karanlık Bilançosu*, İstanbul, Özgür Üniversite Kitaplığı, 2009.

BAYLIS, John-Stave, Smith, OWENS, Patricia, *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, Oxford, Oxford University Press, 2008.

⁵³ TASAM(Türk Asya Stratejik Araştırmalar Enstitüsü), Küreselleşmenin Boyutları ve Etkileri,2006, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/211/kuresellesmenin_boyutlari_ve_etikleri , 14 Aralık 2012.

- BÜYÜKBAYKAL, Ceyda Ilgaz, *Türkiye'de Televizyon Alanında Küresel Yerel Birlikteği CNN Türk ve CNBC Örneği*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2004.
- ÇEKEN, Hüseyin-ÖKTEN Şevket-TEŞOĞLU, Levent, “Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Küreselleşme ve Yoksulluk”, *C.U.İ.B.F. dergisi*, Cilt:9, Sayı:2, 2008,
<http://public.cumhuriyet.edu.tr/iibfdergi/archive/e%C5%9Fitsizli%C4%9Fi%20derinle%C5%9Ftiren%20bir%20s%C3%BCre%C3%A7%20olarak%20k%C3%BCreselle%C5%9Fme%20ve%20yoksulluk.pdf> , 10 Aralık 2012.
- DUFFELMAYER, Barb Blakely, *Visualizing Respect: Visual Media Literacy and Understanding of Globalization and Technology Issues*,
[http://www.ohio.edu/visualliteracy/JVL_ISSUE_ARCHIVES/JVL24\(2\)/JVL24\(2\)_pp.165-184.pdf](http://www.ohio.edu/visualliteracy/JVL_ISSUE_ARCHIVES/JVL24(2)/JVL24(2)_pp.165-184.pdf),
- FREEMAN, Alan, 'Ulusların Eşitsizliği', içinde *Küreselleşme Krizi*, Alan Freeman ve Boris Kagarlitsky (der), İstanbul, Yordam Kitap, 2007.
- FREEMAN, Alan-KAGARLİTSKY Boris, *Dünya İmparatorluğu mu yoksa İmparatorluklar Dünyası mı*, içinde *Küreselleşme Krizi*, Alan Freeman ve Boris Kagarlitsky (der), İstanbul, Yordam Kitap, 2007.
- HELD, David ve MCGREV Anthony, GODTBLATT David, PERRATON Jonathan, *Global Transformation, Politics, Economics and Cultures*, Standford, Standford University Press, 1999.
- KAZGAN, Gülten, *Küreselleşme ve Ulus Devlet: Yeni Ekonomik Düzen*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009.
- LECHNER, Frank C., BOLİ John, *World Society and Nation State, in Globalization Reader*, Oxford, Blackwell publishing ltd, 2012.
- STAGER, Manfred B., *Küreselleşme*, Ankara, Dost Kitapevi Yayınları, 2006.
- STİGLİTZ, Joseph E., *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*, İstanbul, Plan B Yayıncılık, 2006.
- SUSAN, Manning, “Introduction”, *Journal of World System Research*, Volume:5, Issue:2, 1999.
- ORAN, Baskın, *Küreselleşme ve Azınlıklar*, İstanbul, İmaj Yayınevi, 2009.
- ÖNDER, İzzettin, “Küreselleşme ve Ulusal Ekonomiler Açısından İletişim Sorunu”,
http://www.siyasaliletisim.org/index.php?option=com_content&view=article&id=324:kureselleme-ve-ulusal-ekonomler-acisindan-egemenlik-sorunu&catid=137:makale&Itemid=388 ,
- ÖZTÜRK, Serdar-SÖZDEMİR, Ali, “Küresel Krizin Ekonomik Etkileri, Küreselleşme Krizi”,
<http://web.inonu.edu.tr/~ozal.congress/pdf/133.pdf>.
- TASAM, “Türk Asya Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Küreselleşmenin Boyutları ve Etkileri”, 2006, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/211/kuresellesmenin-boyutlari_ve_etkileri, 14 Aralık 2012.